

Nagy Boldizsár

A MENEKÜLTEK VÉDELME NEK LEHETSÉGES INDOKAIRÓL*

NEMZETI ÉRDEK, EMLÉKEZET,
IDENTITÁS

Állításom egyszerű: a nemzet érdeke (ha ilyesmi egyáltalán meghatározható – ami legalábbis kétséges), az, hogy Magyarország (és minden állam) megvédje a menekülteket, ne fordítsa vissza, ne küldje vissza őket az üldözéssel fenyegető országba. A nemzet érdeke valószínűleg chimera: a politikai diskurzus valamennyi szereplője hivatkozik rá, de teljesen más alakúra formázza. Ezért az alábbi érvrendszer nem egy kitüntetett érveléssel operál, mondván: ez a döntő argumentum, amellyel mindannyiunknak egyet kell értenie. Ehelyett a gondolatmenet tíz olyan érvelést kínál, amelyekből az következik, hogy valamennyi menekültet – vagy bizonyos csoportjukat – védeni kell. Intellektuálisan megengedett a menekültek védelmének elutasítása is, de csak nyílt sisakkal: ha valaki vállalja, hogy nincs történelmi emlékezete; a nemzetközi kapcsolatok tudománya értelmében realista, azaz kész a vélt nemzeti érdek oltárán a jogi és a morális kötelezettségeket feláldozni; ha valaki vakon bíz a stabilitásban, ráadásul gazdasági sovínysza; akkor – de csak akkor, és mindezeket vállalva – kiállhat a menekültek be nem fogadása mellett.

Ha ezt nem vállalja, akkor belátja, hogy annak a társadalomnak az önképét, amelyhez tartozik, annak a nemzetnek az identitását, amely a menekülők érkezésével szembesül, nagyban formálja a menekültstátusz iránti kérelmekre adott válasz. Ha a nemzeti emlékezet ébrentartása és a történelmi folytonosság megélése „nemzeti érdek”, ha egy olyan európai identitás megvallása és fenntartása, amely nem kicsinyes, bezárkózó és barátságtalan, „nemzeti érdek”, ha önmagunk számára a menekülés útjának nyitva tartása és leendő befogadónk jóindulatának elnyerése „nemzeti érdek”, ha a globális migrációs folyamatokban való tudatos és alakító részvétel „nemzeti érdek”, ha a morálisan értékesebb pozíció elfoglalása „nemzeti érdek”, akkor a menekültek védelme is az.

A HAZAI KÖZBESZÉD
NYOMORÚSÁGOS ÁLLAPOTÁRÓL

„*Én pedig küldök tízmillió aláírást arról, hogy Magyarország nem kér a menekültekből. De az Európai Unió menekültügyi egyezménye ránk is vonatkozik, be kell tartanunk a szabályokat*» – ez volt a válasza Pintér Sándornak arra a kérdésünkre, hogy a Városszabadiról elküldött, csaknem ezer tiltakozó aláírás hatására lesz-e arra a döntésre, hogy a határmenti településen menekülttábor nyisson Magyarország. (A belügyminisztert a fertődi kormányülés közben sikerült megállítani a kérdésünkkel.)” – jelentette a Kisalföld online változata 2013. június 18-án.¹ A szocializmus idején szocializálódott egykori rendőr az abban a korban megszokott gyanúval tekint a külföldiekre, és nem habozik személyes nézetét tízmillió főre kiterjeszteni, miközben olyasmiről beszél, ami nincs – t.i. az Európai Unió menekültügyi egyezményéről – ha hihetünk az újság tudósítójának. Két tételt híresztel: a magyar lakosság nem kíván menekülteket (helyesen: menedékkérőket) fogadni, de erőszakot tesz rajtuk az Európai Unió, nem tehetünk mást. Mi zárva tartanánk kapuinkat, de az Unió betette a sarkát, nem csukhatjuk rá. Ez csak a kormányülés gondjaiba került miniszter xenophób elszólása volt, reménykedhetnénk, ha nem ütnénk fel az Országgyűlési naplót. Annak sorai szerint 2013. május 22-én Konrád Károly belügyminisztériumi államtitkár „illegális menekültek”-ről beszélt, percekkel azt követően, hogy a „menekültek által elkövetett jogsértések”-kel egy mondatban a „nemzeti érdek előtérbe helyezéséről” szólt.

A menekültjogi szakma szempontjából az államtitkár szavainak sincs semmi értelme. „Illegális menekültek” nincsenek, a menekült sosem illegális. Illegális (korszerűbben: dokumentálatlan) legfeljebb az a migráns lehet (ha nincs érvényes tartózkodási jogcíme), akinek nem megalapozott a féltelme az üldöztetéstől, vagy attól, hogy kiindulási országában kínzás, megalázó, embertelen bánásmód vagy bün-

* Ez a tanulmány nagy terjedelemben idéz a Gondolat Kiadónál 2012-ben megjelent könyvem (*A magyar menekültjog és menekültügy a rendszerváltozástól az Európai Unióba lépésig. Erkölcsi, politikai-filozófiai és jogi vizsgálódások*) második fejezetéből. Ennek lehetővé tételét mind a kiadónak, mind a Fundamentum szerkesztőinek köszönöm.

tetés fenyegeti. A határt úti okmány nélkül átlépő is a menedék-kereséshez fűződő jogával él, és az üldözés elől közvetlenül menekülő a menekültek státuszára vonatkozó 1951. évi egyezmény (ezentúl: „Genfi Egyezmény”) 31. cikke értelmében nem büntethető a határ illegális átlépése vagy a jogcím nélküli jelenlét miatt, ha a menekültstátusz elnyerésére vonatkozó szándékát késedelem nélkül kinyilvánítja.

A menekültek által elkövetett bűncselekmények emlegetése kíméletlen és menthetetlen demagógia. A Magyarországon menekülti vagy oltalmazotti státuszt elnyert személyek kriminalitása elenyésző.² A külföldiek bűnözését és a külföldiek rovására elkövetett bűncselekményeket áttekintő legfőbb ügyészi jelentés szerint 2010-ben összesen 4170 külföldi állampolgárságú bűnelkövetőt tartott számon a statisztika, 2011-ben pedig 4857-et.³ Ez a szám a külföldi sértettek számának felénél alig nagyobb (és egyébként jóval kisebb, mint a külföldi bűnelkövetők száma a 2000-es évek elején). Azaz, nagyobb az esélye annak, hogy a hazánkba látogató vagy itt élő külföldi (többnyire magyar állampolgár által elkövetett) bűncselekmény áldozatává válik, mint annak, hogy az itt tartózkodó külföldi más külföldiek vagy magyar állampolgárok rovására bűncselekményt követ el. Tehát, ha valakinek félnivalója lehet, az a külföldi, akinek tőlünk, magyaroktól kell félnie. Álljon itt egy egyszerű táblázat, négy kiragadott, állampolgársághoz rendelhető bűncselekménnyel. Az alábbi adatok a bűnelkövetők (nem a bűncselekmények) számát mutatják (2010/2011-ben):

Emberölés:

– afgán: 0/0; német: 1/2; román: 12/4, ukrán: 0/0

Súlyos, szándékos testi sértés:

– afgán: 3/3; német: 5/3; román: 58/48, ukrán: 8/4

Garázdaság:

– afgán: 8/19; német: 11/9; román: 122/192, ukrán: 10/15

Lopás:

– afgán: 1/2; német: 6/5; román: 285/273, ukrán: 26/19

Beutazási és tartózkodási tilalom megsértése:

– afgán: 33/73; német: 0/0; román: 4/8, ukrán: 48/55

Magán- vagy közokirat-hamisítás:

– afgán: 31/22; német: 15/11; román: 160/433, ukrán: 107/357

Mielőtt ujjal mutogatnánk a 2011. évi 19 afgán garázdára (kiknek a státuszát sem ismerjük: lehet, hogy évek óta itt élők; lehet, hogy egy hete érkezettek; lehet, hogy menekültek; lehet, hogy státuszuk

szerint rég bevándoroltaknak számítanak), jelzem: ők 19-en összesen 13 garázda tettet követtek el, és nem kizárt, hogy ebben olyan esetek is voltak, amikor tiltakozásukat fejezték ki menedékkérőként a vonatkozó bánásmód ellen.

Csak összehasonlításképp: 2010-ben Magyarországon 122.529 bűnelkövető 447.186 bűncselekményt követett el, 2011-ben pedig 112.895 bűnelkövető 451.371 bűncselekményt.⁴ Ezekkel összevetve az összes külföldi által elkövetett bűncselekmények számát (7402, illetve 7117) látható, hogy a hazai bűnözésnek kevesebb mint 2%-át követi el az itt élő több mint 200.000 külföldi (a lakosság mintegy 2%-a), valamint az évente belépő sok tízmillió külföldi. A külföldiek által elkövetett cselekményeken belül az itt élő, már védelemben részesített, 2000-nél alig több emberhez⁵ köthető bűncselekmények száma né-

hány tucatnyira tehető.

Kétségtelen, hogy 2013 tavaszán Debrecenből nyugtalanító hírek érkeztek a befogadóállomás környékén érzékelt körülményekről.⁶ Ezek a hírek azonban nem a menekültügyi védelemben részesítettekre vonatkoznak, hanem arra a több ezer, a befogadó állomáson megforduló emberre, akiknek a döntő része nem jogosult semmilyen védelemre.

Ők azok, akik egyszerűen visszaélnék a rendszer kínálta lehetőséggel; azzal, hogy jogilag 2013. január 1. – gyakorlatilag 2012 nyara – óta Magyarország a szinte automatikus fogva tartást felváltotta egy nagyvonalúbb, nyitott szállásokon elhelyező politikával, ami sokakat (kiváltképp koszovóiakat) arra késztetett, hogy a schengeni vízum költséges, nehézkes és sikerrel nem feltétlenül kecsegtető beszerzése helyett egyszerűen átszökjenek a szerb-magyar határon, majd itt „azilum”-ot kiáltva megszerezzék az ideiglenes maradás és – a nyitott szállások miatt – a feltűnésmentes továbbutazás jogát, illetve lehetőségét.

Debrecen korábban is befogadott ezer körüli menedékkérőt, mégsem bolydult fel a város. Ha most más a helyzet, az részben abból fakadhat, hogy a kérelmezők összetétele és mentalitása más, részben pedig abból, hogy az általuk elkövetett tetteket a sajtó és a helyi politikai elit saját céljaira aknázza ki.

Mit kíván akkor a nemzeti érdek? Mire gondolhat Konrád Károly, az előterjesztő? Parlamenti beszéde figyelemreméltó zavart fed fel: egyfelől azt sugallja, hogy a menekültügyi őrizet bevezetése a nemzet érdekét szolgálja, mert lehetővé teszi majd az eljárások befejezését, és megakadályozza a továbbutazást Nyugat-Európába, másfelől azt is kifejti, hogy az őrizet új szabályai „Magyarország teherbíró ké-

pességéhez is igazodnak”. Vagyis hosszabban lesznek itt a menedéket kérők, a nyitott szállás fenntartásánál sokkal drágább őrizetben, de ez mégis igazodást jelent Magyarország teherbíróképességéhez. Abszurd.

Természetesen, a ki nem mondott üzenet az, amit Kósa Lajos debreceni polgármester a befogadóállomás közelében 2013. május 21-én hangoztatott. Kijelentette, hogy Magyarország, mint „*egy kis ország nem tud ellátni ekkora »menekültáradatot«. Kósa szerint sokszor bűnbándák szállítják az országba a menekülteket, »de nem azért, mert Magyarország vonzó célpont, hanem tudnak a liberális szabályozásról«. A politikus abban bíz, hogy a szigorítás híre futótűzként terjed majd, Magyarországot pedig »nem lehet bűnözők célpontjává tenni«*”.⁷

Az, hogy egy kis ország nem tud ekkora „menekültáradatot” ellátni, arcpirító kijelentés. 2012-ben összesen 2160 kérelmet regisztráltak, 2011-ben pedig 1690-et.⁸ 2013 első öt hónapjában 7625-öt,⁹ ebből koszovói volt 2961, pakisztáni 1224, algériai 708, afgán 698, szíriai mindössze 307. A négy milliós Libanon ez idő szerint több mint félmillió menekültnek nyújt oltalmat,¹⁰ egyetlen hónap alatt – 2013 áprilisában – több mint 90.000 szíriai kérelmezőt regisztrált a UNHCR¹¹ Libanon területén, vagyis többet, mint Magyarország az elmúlt tíz évben. Ausztria 1956–57-ben néhány hónap leforgása alatt közel 175000 magyar menekültet fogadott és látott el.¹²

Kósa megnyilvánulásában azonban a futótűz a lényeg: hogy talán akkor, ha jól bezárjuk a kérelmezőket – akik úgysem menekültek –, akkor majd nem jönnek, mert a fogdára vetés hírét az embercsempészek és az őrzöttek futótűzként terjesztik el. Csak-hogy ezt a „reményt” Kontrát az expozé másik mondatával cáfolja: „*A törvényjavaslat új rendszert alkot, alternatív megoldásokat tesz alkalmazhatóvá úgy, hogy az őrizet elrendelése egyfajta ultima ratio legyen.*”¹³ Ha az őrizet csak végső megoldás, és az esetek többségében nem alkalmazható, akkor a legtöbb kérelmező az enyhébb, „rendelkezésre állást biztosító intézkedés” célpontja lesz, és továbbra is szabadon sétálhat a befogadóállomást a város központjával összekötő Sámsoni úton vagy a volt határőrlaktanyát Vámos-szabadival összekapcsoló földúton.

Kínos ide-oda lépegetés ez:¹⁴ egyfelől a hatóság minél több kérelmezőt el akar rettenteni, köztük a valóban nagyszámú visszaélőt is, másfelől fogadkozik, hogy az őrizet csak kivételes megoldás lesz, de magában azt gondolja, hogy mégis az lesz a főszabály, így a menekülők és a többi migráns is más útvonalat választ majd; a ravasz magyar jogalkotó megvédte a nemzeti érdeket, miközben a többi EU tag-államra hárította a terhet.

A megoldás nem könnyű, de elérhető: a menekültnek nem minősülő személyeket valóban vissza kellene küldeni, akár az EU többi államával együttműködve, azt követően, hogy egy gyors, de fair eljárásban kiderült, hogy nem jogosultak nemzetközi oltalomra. Erre azonban nem szán pénzt és energiát az állam.¹⁵ Mikor a fogva tartás még javában zajlott, 2011–2012-ben összesen mintegy 2000 embert toloncoltak ki, 90%-ukat szárazföldi úton.¹⁶ Ha a fogva tartás ideje alatt nincs tényleges eltávolítás, akkor az egésznek semmi értelme, akkor a törvényi eljárást követően szabadított személy vagy magától továbbáll (mint most a fogságba nem kerülők az eljárás kezdetét követő napokban, hetekben), vagy ittreked, egy senkinek nem hasznos köztes helyzetben, amelyben nincs munkavállalási joga, integrálódni nem tud, viszont haza sem tér.

Miközben a jogcím nélkül ittrekedtek (illetve egész Európában keringők) problémájának megoldása lényegében csak a globális migrációs rend megváltoztatásával (és a bármi áron migrációra kényszerítő szegénység és munkanélküliség csökkentésével) képzelhető el, addig az elismert menekültek és oltalmazottak sorsa egyszerű lehetne. Ezt a kicsiny csoportot nagyvonalúan kellene ellátni. Ez lenne a nemzet érdeke, amelyet előtérbe kellene helyezni. Miért? Erről szól e tanulmány hátralevő része.

IDENTITÁSAALKOTÓ (KOLLEKTÍV) AZONOSSÁGON ALAPULÓ ÉRVEK

Az identitás jelentése és formálása

„*»Az identitás,« szerintünk vagy arra hajlamos, hogy túl sokat jelentsen (az erős identitás értelmében), vagy arra, hogy túl keveset (ha a gyenge identitás értelmében használjuk), vagy egyáltalán ne jelentsen semmit (a teljes kétértelműsége miatt)*” – jelenti ki Brubaker és Cooper az identitás kategóriáját elemző tanulmány kezdőlapján.¹⁷ Azt állítják, hogy az identitáspolitikának nem előfeltétele az identitás tudományosan igazolható léte (ahogy a fajüldözésnek sem feltétele, hogy az üldözött valóban egy külön fajhoz tartozzon, vagy ahogy nacionalizmus is létezhet anélkül, hogy a „nemzet” tudományosan azonosítható lenne).¹⁸

Brubaker és Cooper magát az identitás kategóriáját (amelyet ebben a formájában kevéssé használhatónak lát) három részre bontja. Szerintük az identitás első jelentése az azonosítás (az önbesorolás és a mások általi kategorizálás), a második az énkép, a harmadik pedig maga is egy hármasság: a közös tulajdonság, az összekapcsoltság és az összetartozás érzése ('commonality', 'connectedness' és – Weberre utalóan – a 'Zusammengehörigkeitsgefühl').¹⁹

Az alábbi elemzésben mégis egyszerűen az „identitás” kifejezést fogom használni, beleértve a harmadik hármasság döntő elemeit is, vagyis azt, hogy közös tulajdonságokat (és sokszor az összetartozást is) feltételező csoporttudatról is szó van.

A társadalomban elfoglalt hely, illetve a kollektív identitás képzete kognitív folyamat eredője. Az észlelő a világ osztatlan folyamatát kategóriák, fogalmak segítségével szétszabdálja, és ez teszi lehetővé, hogy az érzékelt jelekhez jelentést rendeljen, értelmezze a világot. Ennek során önmagát is besorolja e kategóriák alá. Mindazok, akik azonosan vagy hasonlóan értelmezik a társadalmi környezetüket, és sorolják be önmagukat, szert tehetnek ennek eredményeképp egy közös „mi”- tudatra, amely reflexív, és maga is folyamatosan változik.²⁰

Az identitásra vonatkozó következő gondolatmenetek abból indulnak ki, hogy a menekülőhöz és/vagy az őt üldözőhöz való viszonyunk meghatározásakor önmagunkat is meghatározzuk; egyszerre hozzuk létre, ismerjük fel és erősítjük meg identitásunkat.²¹ A menekülőben felismerjük magunkat, elődeinket, azt a csoportot, amely identitásunkat formálja-megtestesíti, és a védelem nyújtásával megerősítjük e csoporthoz tartozásunkat. Az identitás megnyilvánulási formája az adott identitáshoz (szerephez, helyzethez, csoporttagsághoz) társított normatív követelmény teljesítése. Az erkölcsi-szokásrendi-vallási-nemzeti-törzsi közösség tagsága a tagoktól bizonyos magatartást vár el; előírja a teendőit, és a tag e teendők megfelelő végrehajtásával erősíti meg, termeli újra tagságát e közösségben. „A történelem és a szociális identitás társadalmilag konstruáltak, és olykor csak nagyon bizonytalanul kapcsolódnak a bevett – vagy legalábbis hivatalosan elismert – tényekhez.”²² A menekülőkhöz való viszonyulás éppen e konstrukció része.²³

Az emberi mivolt mint közös nevező – az univerzális egalitarista érvelés

A menekültek védelmében az univerzális egalitarista érvelés a következőképp konstruálható meg: minden egyes ember természettől fogva egyenlő, egyenlő méltóságú, szabadságra hivatott, és egyiknek az érdekei sem élveznek előnyt a másik érdekei előtt. Az emberek egymás társai az emberiség osztatlan közösségében. Az emberi faj valamennyi tagja ugyanarra jogosult – erkölcsi értelemben –, és ha közöttük mégis különbség jön létre, annak a mindannyiukra vonatkoztatható elvek és premisszáik alapján igazol-

hatónak kell lennie. E ponton az érvelés több ágra szakad.

A rawlsi liberális kontraktárius érvelés az alapvető jogok elsőbbségét és a 'difference principle'-t használja igazolásképpen a tudatlanság fátyla mögötti ideális helyzetben, miután az emberek teljes egyenlőségéből indul ki.²⁴

Az utilitárius érvelés azt feltételezi, hogy a különbségtétel akkor indokolt, ha az abból adódó haszonöbbslet meghaladja a különbségtétellel hátrányosan érintett(ek) veszteségeit.

Bármelyik úton indulunk el, a következtetés az lesz, hogy az üldöztetés a csoport tagjai közül néhánynak olyan erejű és következményű hátrányos megkülönböztetésével, szenvedésével, ad abszurdum, elvesztésével jár, amit a csoport – itt: az emberiség – tagjai nem vehetnek tétlenül tudomásul. A parancs erkölcsi: a morálisan nem indokolható szenvedést nem szabad eltűrni, ha annak enyhítése nem sodorja a menedéket nyújtót hasonló mértékű veszélybe. Az üldöztetés az emberiséget – valamely tagja révén – erő igazságtalanság, amit korrigálni kell. E korrekció indokolása értelemszerűen függ a fent megnevezett erkölcsi és politikai filozófiai alapoktól.

A rawlsi liberalizmus – ha az eredeti elméletet kiterjesztve, az emberiségre értelmezzük – deontológiai parancsként fogalmazza meg követelményét. A védelemnyújtás kívánalma erkölcsi kötelezettségből fakad, nem gyakorlati szempontok, nem a következmény jelöli ki mértékét, hanem legfeljebb elvi korlátai lehetnek,²⁵ ahogyan azt a morálfilozófia hagyományos diskurzusa ismeri, amikor az erkölcsi parancs hatókörét például az önvédelem, az önfenntartás érdekében korlátozza, azaz a hősiességet, az erőn felüli önfeláldozást – általában – nem teszi erkölcsi követelménnyé.

Az utilitárius érvelés²⁶ lényege szerint a bánásmód attól függ, hogy mi maximalizálja a totális hasznót, vagy mi eredményezi a hasznok legegyenletesebb eloszlását abban a helyzetben, amelyben minden ember személyes haszna egyformán számít, és az állampolgár nem kitüntetett. A haszon (boldogság, jólét, utility) szubjektív természete nehézségekre vezet (hiszen a faji kirekesztés is „hasznót” eredményez a rasszista oldalán). Ezért Boswell javaslata az, hogy a hasznót „határozzuk meg objektíve azonosítható javakban, amilyen a gazdagság, az egészségügyi ellátás, a lakhatás, a biztonság és hasonlóak”.²⁷

A – bárhogyan értelmezett – haszon ('utility') aggregációja elleni érvek nyilvánvalóak: a pusztá-

mennyiségi maximalizálás ugyanis nem zárja ki, hogy az eloszlás igazságtalan legyen. Az aggregációval járó veszélyek elkerülése érdekében megfogalmazott másik utilitarista megközelítés, azaz a hasznok egyenlő eloszlása ellen pedig az szólhat, hogy annak ára – éppen a migráció terén – a lefelé nivellálódás lehet, vagyis az, hogy a migránsok befogadásával járó haszon együtt jár a befogadók veszteségével. Ez ellen az védhetne meg, ha a haszon egy minimumát (mint egy alapvető szükségletet) akkor is igényelhetné valaki, ha ennek az ára az, hogy más messze elmarad ettől.

Mindezeket a nehézségeket figyelembe véve is kézenfekvőnek tűnik, hogy a világ menekültjeinek befogadása – ha elfogadjuk, hogy az ő jólétük éppen annyit számít, mint a befogadóké – mind az összesített jólét növekedésére, mind a jólét egyenletesebb eloszlására vezet (extrém, lokális eseteket kivéve).

Könnyebb a menekültvédelem indokait utilitarista módon kifejteni, ha Robert Goodin megközelítését alkalmazzuk,²⁸ aki nem a haszon/jólét/boldogság maximalizálását, hanem a sebezhetőség vagy kiszolgáltatottság ('vulnerability') csökkentését tekinti egyetemes célnak. A morális felelősség alapja az, hogy tettünk vagy mulasztásunk kárt okoz az érintettnek, ezért kötelességünk a tőlünk függő ember sebezhetőségének, kiszolgáltatottságának a csökkentése egy bizonyos szint alá, ami a menekültek esetében a fizikai fenyegetettségtől való védelmet, az anyagi szükségletek kielégítéshez kapott segítséget és az 1951. évi Genfi Egyezmény néhány további feltételének kielégítését jelenti.²⁹

A menekültvédelem egyetemes identitásra alapuló érvei közé sorolandók továbbá a globális szolidaritáson alapuló. Nem nehéz felismerni ezek mögött a kanti etikát, amely kimondja a látogatás jogát és előírja azt, hogy senkit nem szabad visszafordítani, ha életét veszélyeztetné.³⁰ Kantot kommentálva Seyla Benhabib joggal érzi, hogy a szöveg ingadozik a jogi és a morális kötelezettség között.³¹

Végül megemlítek még egy érvelési utat, amely már a XXI. század jellegzetes terméke, bár gyökerei az elmúlt évszázad utolsó negyedére nyúlnak vissza. Ez az „emberi biztonság” ('human security') fogalmából indul ki.³² Az emberi biztonságot a UNDP 1994-ben a következőképpen határozta meg: „Először biztonságot jelent az olyan tartós veszélyekkel szemben, mint az éhezés, a betegség és az elnyomás. Másodszor pedig védelmet jelent a mindennapi élet rendjének hirtelen és fájdalmas felborítása ellen.”³³

Ez a megközelítés hangsúlyozottan nem jogi, hanem nemzetközi politikai. Célja, hogy a jog-alapú érvek mellé egy szélesebb, formáljogilag nem kötelező argumentumot kínáljon az emberi biztonság ér-

dekében, beleértve a menekültek biztonságát. Edwards (a UNDP nyomán) a megközelítés négy sajátosságát azonosítja: az emberi biztonság egyetemes fogalom, amely valamennyi ember szempontjából releváns; transznacionális és interdependens, azaz ha valakinek a biztonsága sérelmet szenved, az minden más emberre vonatkozik, határokon túl; az emberi biztonságot könnyebb megelőzés, mint utólagos beavatkozás révén biztosítani; míg a negyedik jellemzője az, hogy ember (nem állam-) központú.³⁴

Miközben az emberi biztonság alapú érvelés az emberi jogok érvényesülését szolgálja, annál szélesebb és rugalmasabb: éppen mivel egyetemes, határokon átvívelő, egyénközpontú, a szuverenitás és a határok jelentőségét csökkentő; így indokolt említése a menekültek védelmét szolgáló univerzális egalitarista érvek körében.

*Nemzet, törzs, klán, vallás – csoportidentitás –
kommunitárius és vallási érvek.*

A menekültek védelmére motiváló tényezők között alighanem a legerősebb az, amely a menekültöt azért védi meg, mert a menekülő és az oltalmat nyújtó nemzete, etnicitása, törzse, klánja, vallása azonos.

A nemzetre hivatkozás akkor is előfordulhat, ha a nemzet mibenléte nem meghatározható, amint azt az egymással vitázó nacionalizmus-elméletek tanúsítják.³⁵ A nacionalizmus-elméletek feltárják, hogy mind a nemzetre vonatkozó elképzelések, mind az ezen elképzelések társadalmi és történelmi szerepére vonatkozó nézetek szélsőségesen különböznek.³⁶

Legyen elég itt röviden emlékeztetni arra, hogy a nacionalizmus elméleteket hagyományosan két nagy csoportra osztják: az esszencialistákra és a modernistákra (konstruktivistákra).³⁷ Az esszencialisták azt képzelik, a nemzet (vagy annak szerves előzménye) valamely ködbe vesző kezdet óta létezik, a nemzetnek állandó vagy csak lassan változó jellemzői vannak; etnicitás és nemzet, kultúra és nemzet egybeesnek, a nemzet tulajdonképpen vérrel, emlékezettel és hagyománnyal összekötött nagycsalád – innen a vérrel öröklődő állampolgárság, a jus sanguinis eszméje –, és a dolgok rendje az, hogy az így tételezett nemzetnek saját állama legyen, amelyen más nemzetekkel nem osztozik.³⁸

A nacionalizmus modernista (konstruktivista) kutatóinak álláspontja szerint a nemzetek legnagyobb többsége távolról sem oly régóta létező, hiszen a birodalmak keretében élt népek nem voltak nemzetek, legfeljebb etnikai közösségek, és a mai államok többsége is sok-sok ilyen etnikai kulturális csoportot foglal magában, ezért a nemzetnek – ha van – értelme csak az lehet, ami a „politikai közösségnek”, azaz a

nemzet nem más, mint a politikai nemzet (szemben az eszencialisták kulturális-etnikai nemzetfelfogásával).³⁹

A nemzet fogalmára és a nemzetek kialakulására vonatkozó közgondolkodásbeli és tudományos elképzelések szélsőségesen széttarthatnak, de attól még tény marad, hogy a XXI. században a nemzeti és nemzetiségi tudat, az etnikai azonosság, a „mi és az ők” közötti határ megvonása a nemzeti/etnikai identitásra utaló kifejezésekkel, szimbólumokkal és e különbség értelmesnek és tartalmasnak tetelezése általános maradt.

Az identitáson alapuló érvelés a nemzet (vagy a törzs, a klán)⁴⁰ esetében ezen a közösségen alapul; az egységen, amely a konkrét érvelés során akár esszencialista, akár modernista alapozást kaphat, bár nyilván az esszencialista, primordialista a leggyakoribb. Midőn a politikai határ egy ilyen entitást ketté (vagy többfelé) vág és a határon túl maradtakat üldöztetés fenyegeti, akkor felmerül az a kötelezettség, hogy „véreinket”, „testvéreinket”, „nemzetünk/népünk meghurcolt tagjait” az üldöző karmaiból kiragadjuk, és befogadván, oltalmat nyújtunk nekik. A védelem alapja a közösség érzete és a közösségért (annak megmaradásáért) érzett felelősség. Aki közülünk egyet is bánt, mindannyiunkat sérti, és a sértettnek védelmet kell nyújtatunk.⁴¹ A XX. század menekülttörténetei közül számos párosítható ezzel a gondolatmenettel, akár hutuk menekülnek Ruandából Botswana-ba, akár az erdélyi magyarok Romániából Magyarországra, vagy az észak-koreaiak Dél-Koreába, hogy az örmények és az azeriek, vagy Hegyi-Karabah esetét már ne is említsem.

Csak a rend kedvéért jegyzem meg, hogy ha a tartósan külföldön élő állampolgárnak kell a huzamos tartózkodási helyéről hazamenekülnie, az nem tartozik ebbe az érvrendszerbe, hiszen az állampolgár hazatérése – ha menekülésszerű is – nem tárgya a menekültjognak. Nem sorolandó ide az a helyzet sem, amikor államutódlást követően az egyik utóállamban élő, de a másik utóállam állampolgárságát megtartó (megszerző, arra jogosult) személynek kell – olykor viharos gyorsasággal vagy megszálló körülmények között – állampolgárságának államába költöznie.⁴²

A menekültügyben – történelmileg is, de ma is – igen gyakori, hogy az üldözöttet vallása, hitelvei miatt üldözik. A Genfi Egyezményben a „vallás” a me-

nekült státuszt indokoló öt üldözési ok egyike. A vallást a UNHCR úgy értelmezi, mint hitet, identitást és egy csoporthoz tartozást, egyfajta életmódot. A hit lehet istenhívő, nem istenhívő és ateisztikus, és gyakran az isteni vagy végső realitásra vagy az emberiség rendeltetésére vonatkozó meggyőződés vagy érték.⁴³ Az identitás a UNHCR értelmezésében a csoporthoz tartozás vagy a

kívülállók által a személyre vetített kép. Az életmód jelenthet viselkedést, kellékeket, szokásokat.⁴⁴

A nagy vallások és a hozzájuk kapcsolódó szokásrend, valamint teológiai tanítások és értelmezések gazdagok a meneküléssel kapcsolatos előírásokban. Ezeknek egy része mindenkire vonatkozik, illetve kifejezetten az adott vallás szempontjából nézve másvallásúaknak nyújtandó védelmet írja körül, más része – kimondva vagy kimondatlanul – csak az azonos valláshoz, vallási irányzathoz,

szektához tartozókra terjed ki.

Feltételezhető, hogy valamennyi vallási közösség előírja, hogy az adott közösséghez tartozó személyeket meg kell védeni, ha őket üldöztetés éri, kiváltképpen, ha az üldöztetés oka éppen maga a vallás.

Részletesebben csak a kereszténység (illetve a zsidó hit) és az iszlám alapvető doktrinális követelményeit fogom felidézni, nem tévesztve szem elől, hogy mind a keresztény, mind a zsidó, mind az iszlám világon belül számos – egymást olykor tűzzel-vassal, harmincéves háborúval irtó – irányzat létezik. Ugyanakkor azt is érdemes hangsúlyozni, hogy a vallási parancsok egyben világi hagyományokkal is egybeesnek (egybeestek), azaz népek szokásrendjét tükrözték és formálták.⁴⁵

Plaut jegyzi meg, hogy az Ószövetség nem kevesebb, mint harminc esetben szólít fel arra, hogy tiszteljék és óvják a külföldit, az „idegent”. Ennél gyakrabban csak az Istennek való engedelmisséget előíró parancs szerepel a textusban!⁴⁶ Az Újszövetség és a keresztény egyházak története sem szűkölködik a menedéknyújtást előíró normákban és gyakorlatban. Máté evangéliuma például így szól: „*Mert éheztem és ennem adtatok, jövevény voltam és befogadtatok engem... És felelvén a Király, azt mondja majd nekik: Bizony mondom néktek, a mennyiben megcselekedtetek egyvel emez én legkisebb Atyámfiak közül, én velem cselekedtetek meg.*”⁴⁷ Konstantin i. sz. 313-ban kiadott tolerancia-rendelete után a keresztény templomok menedékhellyé váltak, elsősorban a menekülő rab-
szolgák számára, de másoknak is, amit Teodóziusz

császár 392-ben a római jogba iktatott.⁴⁸ A templomi menedék hagyománya a XVI. század közepéig fennmaradt,⁴⁹ mi több, a katolikus egyház formálisan mindmáig nem szüntette meg.⁵⁰

A muszlim hagyomány hasonlóan gazdag a menekülésre és azilumra vonatkozó tanokban.⁵¹ Mint közismert, maga Mohamed próféta is menekült (akárcsak az Ószövetség zsidó népe vagy az Újszövetségben Jézus és családja), mégpedig 622-ben Mekkából a Yathrib nevű oázisvárosba, amelyet ma Medina néven ismerünk. Ez a *Hijrah* vált a mohamedán időszámítás kezdetévé. Mohamed ott létrehozta a helyi muszlimok és a Mekkából menekültek közösségét, az Ummát. Eszerint mindegyik segítőt („ansar”, a mai Medina lakosai, akik azonosultak a próféta ügyével) egy menekült („muharijun”, a Mekkából emigráltak) élelmezéséről, ruhával ellátásáról és egyéb szükségleteiről gondoskodott, addig, amíg a menekült képessé nem vált arra, hogy ellássa magát.

Az oltalom hagyománya azonban korábbi, és a még nem muszlim arab népek körében is ismert volt. Ezt nevezi Arnaout „törzsi humanizmusnak”, amely a vendégbarátságtól elvezetett a törzs, az ország által nyújtandó védelemhez.⁵² Amint írja: „Összefoglalva: a védelem és a menedékjog nyújtása része volt a sivatagi arabok »erkölcsi ideáljának«. Ennek az eszménynek a követésére a becsület (murawah) érzése sarkallta őket.”⁵³

Maga az iszlám (és joga, a shariah) többféle menekültvédelmet irányoz elő. Az amân személyes oltalom és védelem, amely a Korán 9. fejezetének 6. verse szerint jár a hitetleneknek, akik az Iszlám területére lépnek, hogy meghallják Allah ígét.⁵⁴ Ezt a védelmet személy (is) nyújthatja a menekülőnek, és oly erős, hogy (elméletileg) még az államot irányítóval szemben is megáll, azaz, ha egy muszlim ilyen védelemben részesített valakit, aki Allah ígéjére szomjazik, azt még a területet kormányzó kalifa sem vonhatja ki az elvben egy évig tartó, és a kereskedés és a családalapítás jogát is tartalmazó védelem alól.⁵⁵ Vitatottabb – mert adózással és másodrendű státusszal járó – védelmi forma a dhimma, a nem muszlimok (egészen pontosan: a „könyv népei”, azaz a zsidók és a keresztények) joga arra, hogy a muszlimok által birtokolt területen megőrizze jogait, szokásait.⁵⁶ Az iszlámban, amely vallás és napi gyakorlat egyszerre, amint azt többen is hangsúlyozzák,⁵⁷ a non-refoulement parancsa, vagyis az üldözött kezeire adás tilalma – még kiadatási kérelem esetén is – abszolút.⁵⁸ Érdekes módon az iszlám a hívőnek nemcsak a menedéknyújtást írja elő, hanem azt is, hogy ha lakhelyén üldözik, akkor a Föld más részén keressen menedéket, megszabadítva magát az elnyomás alól.⁵⁹

A három bemutatott vallási hagyomány univerzalizáló parancsait egyetemesen, az adott vallás szempontjából nézve hitetlenekre is kiterjesztve fogalmazza meg. Ugyanakkor aligha kétséges, hogy ezekben a vallási közösségekben (és azokban az ezrekben, amelyeket nem is említettem) természetesnek veszik, hogy kötelező az oltalom nyújtása azoknak a hittestvéreknek, akiket egy világi vagy vallási hatalom hitük miatt üldöz.⁶⁰

A történelmi azonosulás és identitásteremtés.

Kölcsön a történelem bankjából és annak törlesztése

A menekültek védelmében felhozható, az identitásképzéshez kapcsolódó érv az is, amelyik a ma érkező menekülő védelmét azért tartja kívánatosnak, mert az oltalmat kereső befogadásával felidézi, és a történelem közvetítésével meghálálja azt a védelmet, amit a jelenlegi menekülőket befogadó közösség (korábban élt) tagjainak régebben mások nyújtottak.

Legegyszerűbb a hazai példára támaszkodni (de hivatkozhatnánk Spanyolország, Franciaország vagy Németország esetére is). Ha a XXI. század elején Magyarország védelmet nyújt az idemenekülő irakiaknak, afgánoknak, grúzoknak, szomáliaiaknak, azzal visszafizet egy történelmi kölcsönt. Azt a hitelt (jóindulat, védelem, anyagi ellátás formájában) a korábban élt és Magyarországról elmenekült magyarok vették fel, amikor 1944-ben, 1948–49-ben, 1956-ban, és azután folyamatosan menekültek el és támaszkodtak az akkori befogadó államok nagyvonalúságára.

Amidőn egy állam, egy politikai közösség menekülteket fogad be, akkor egyszersmind felidézi elődei sorsát, akik maguk menekültek, felidézi a nekik mások által nyújtott támogatást, és most azt „visszaadja”. Szerencsés esetben nem pont azoknak, akik korábban az elődöket segítették, de ez sem kizárt. (Gondoljunk Burundi és Ruanda kapcsolatára, vagy az 1956-ban Magyarországról Jugoszláviába és az 1991–95-ben a volt Jugoszláviából Magyarországra menekülőkre!) A történelem bankjába fizetünk vissza, ahova folyamatosan betérnek a menedékért folyamodók.

A történelem közvetítésével azonban elődeinkkel azonosulunk, vállaljuk az adósságukat, mert egyek vagyunk velük, pontosabban ezzel a gesztussal is tétellezzük egységünket, és azon belül az azonosulást az üldözöttekkel, „jobbik énünkkel”. (Hiszen gyakran – de nem mindig – az üldözők is „mi” voltunk...)

A korábban ismertetett érvek közös jellemzője az volt, hogy az üldözött és az oltalmat nyújtó között volt közösség, a védelmet kínáló „kiterjesztett énjének”, saját (képzelt) közössége egy tagjának nyújtott

segítséget, még akkor is, ha ez a közösség az emberiség egészét és az embertársnak ebbeli minőségében nyújtott azilumot jelentette.

Az alábbiakban a védelmet megalapozó érvek új típusa kerül sorra. Közös a korábbiakkal, hogy ezek is a menekültet védelmező énképének kifejeződései/formái, azaz az identitást teremtő/megerősítő/alkító érvek. A különbözőség abban áll, hogy itt a szembeállítás a döntő, a védelmet nyújtó és a Másik kontrasztja, ami által a cselekvő meghatározza magát. Három ilyen duális oppozíciót nevezek meg: helyi-vendég, gazdag-szegény, demokratikus-antidemokratikus.

*A befogadó lokális identitása és joga a területhez.
Az otthonra, a házára vonatkozó jogcím konstruálása
a menekültnek nyújtott védelem révén*

Aki vendéget fogad, az otthon van, úr a saját házában. A vendég, a védelmet kereső beengedésének vagy kapun kívül rekesztésének a privilégiuma ősidők óta a „családfő”, a szuverén előjoga. Abból (is) lehet tudni, hogy ő a családfő, ő a szuverén, hogy hatáson gyakorolhatja ezt a jogot.⁶¹

A mai közbeszéd fájdalmasan gyakran emlékeztet e tétel igazságára. Hányszor és hányszor hivatkozik a menekülttelenes jobboldal arra, hogy bárki kirekesztheti otthonából/hazájából a meghívás nélkül érkezőt! Valahányszor a külföldről, a menekülőről azt állítja, hogy nincs joga az adott országba belépni, annyiszor mondja el – nyíltan vagy burkoltan –, hogy neki, a kirekesztőnek pedig van; annyiszor erősíti meg A MIGRÁCIÓ ÉS A MENEKÜLT-
ÜGY (IS) ÉRTELMEZHETŐ RE-
DISZTRIBÚCIÓS KÉRDÉSKÉNT.

Miért említem akkor ezt a szembeállítást a menekültek melletti érvként? Mert működhetne másként is, amint azt akár a beduinok törzsi humanizmusa, akár az iszlámban az amân megadásának joga mutatja. A menekülő befogadása megerősíti azt, hogy ott az oltalmat nyújtó gyakorolja a végső hatalmat. Menekülőnek az adhat azilumot, aki rendelkezik az adott terület és erőforrásai felett. Aki oltalmat ad, az egyben megerősíti a területhez fűződő jogcímét és saját biztonságérzetét, ő biztosan nem földönfutó, ellenkezőleg: gyökerei mélyen nyúlnak a haza földjébe.

A menedéknyújtás vélelmezi, hogy a terület fölötti uralom legitim, így hozzájárulhat vitatott státuszú határterületek helyzetének rendezéséhez.

Aki segít a magánál szegényebben: gazdag
A migráció és a menekültügy (is) értelmezhető redisztribúciós kérdésként, és ezen belül politikai-

filozófiai (morális) feladványként: kell-e, és ha a válasz igenlő, akkor miért, milyen mértékben, milyen módon kell segítenie a gazdagabb társadalmaknak a szegényebbeket?

Pogge kimutatja, hogy a leghatékonyabb segítség nem a világ szegényeinek befogadása a gazdagabb országokba – ez ma nem is realitás –, hanem a megfelelő úton eljuttatott transzfer, amely azt jelentené például, hogy ha a világ leggazdagabb 33 országa és Hongkong bruttó hazai társadalmi termékének a fél százalékát eljuttatná a világ legszegényebb ötödét kitevő 1,2 milliárd embernek, akkor ezzel ott az egy főre jutó nemzeti termék megduplázható lenne.⁶³ A világ egyik legnagyobb szegényszázértője szerint a gazdagabbak morális kötelessége a szegényebbek megsegítése.⁶⁴

A menekülőnek nyújtandó védelem összefüggésében a gazdagság-szegénység pár kicsit másképp jelenik meg. Itt kontextuális, relatív kategória mindkettő: aki (amely társadalom) a magánál szegényebben segíteni tud, az (relatív) gazdagabbnak láthatja magát, még akkor is, ha a GDP adatok mindkettőjüket a szegények közé sorolják. Aki erőforrásait (termését, legelőjét, házat, nemzeti jövedelmét) meg tudja osztani a menekültekkel, annak van „fölösleg”, az nem a túlélésért küzd.

A megosztás gesztusa kétfelől is motivált. Egyrészt számtalan vallási, szokásrendi norma megköveteli azt, hogy a gazdagabb a szegényebben segítsen. Másrészt, és erre támaszkodik az érv első sorban, énképünk kapcsolatainkban formálódik, a személy és környezete összjátékaként alakul ki.⁶⁵ Ennek eredője az önbesorolás (és másoknak az érintettre vonatkozó minősítése). A menekülőnek nyújtott védelem, segítség, ebben az összefüggésben keletkezteti a gazdagság képzetét az azt megadóban és az elfogadóban is.⁶⁶ És ki ne kívánná magát gazdagnak tudni-megélni?

Demokraták versus elnyomó rendszerek

A modern, második világháború utáni menekültügyben ez a szembeállítás a legfontosabb. A nemzetközi szakirodalom bőségesen tárgyalja, hogy miképp vált a menekültügyi rendszer a világrendszerek közötti vetélkedés terepévé.⁶⁷ A Nyugat liberális demokráciái a Kelet – korabeli kifejezéssel élve – kommunista diktatúráival szembeállítva határozták meg önmagukat. A hidegháborúban a menekültek befogadása fontos ideológiai fegyver volt. A szocialista országok honosai „lábukkal szavaztak”, amikor „disszidáltak”. Ezzel a tettükkel megerősítették, amit

a nyugati világ önmagáról állított (és amit a Kelet tagadott): hogy demokráciában (és gazdagságban) élni jobb.

Gyakran idézett, mérvadó könyvében Loescher így fogalmaz: „*A kelet-európai emigránsok menekültként elismerése az emberi jogok szándékos megsértőjeként stigmatizálta származási országukat ... Valójában a nyugati kormányok annak érdekében bátorították a kiáramlást keletről nyugatra, hogy riválisaikat ideológiailag gyengítsék és a hidegháborús küzdelemben politikai legitimitásra tegyenek szert.*”⁶⁸

A totalitárius rendszerekkel való szembenállás a II. világháborút követően lehetett őszinte: a fasizmus legyőzésében szövetséges Szovjetunió és szatellitállamai maguk is szörnyeteggé váltak, a hidegháborúban a harc életre-halálra szólt, a tét az emberi szabadság, az emberhez méltó élet megőrzésének az esélye volt.

A Nyugat nagyvonalúsága a Kelet üldözötteivel lehetett őszinte, de nem minden irányban volt az. Míg a palesztinok kizárását a rendszerből és egy külön ENSZ-szerv, az UNRWA alá rendelését elsősorban az arab államok szorgalmazták a Genfi Egyezmény létrehozatalára vezető tárgyalásokon,⁶⁹ a nem-európai események miatt menekülők lehetséges kizárásáról már heves vita folyt, és végül is lehetővé vált, amennyiben a Genfi Egyezmény 1A cikke lehetővé tette az ún. földrajzi megszorítás választását. Több fontos európai demokrácia élt a nem-európai események üldözötteinek kizárásával az egyezmény hatálya alól. Franciaország (1970-ig), Portugália (1976-ig), Olaszország (1990-ig), Magyarország (1998-ig) tartotta fent ez a megszorítást.⁷⁰

A féloldalas őszinteségre jó példa az Egyesült Államok gyakorlata is 1952 és 1968 között. Ebben az időszakban 232 711 menekült mentettek fel a bevándorlási szabályok alól, és engedélyezték beutazásukat az USA-ba menekültként. Közülük mindössze 925-en érkeztek nem-kommunista elnyomó rendszerekből.⁷¹

A hidegháború végével a Kelet-Nyugat szembenállás jelentősége zsugorodott (bár Észak-Korea, Kína, Kuba még mindig forrása az e szerint a paradigma szerint üldözötteknek/védendőeknek), és a demokráciának minősíthető országok száma is nőtt, ugyanakkor a politikai intolerancia számos országban (akár fundamentalista, akár nem) erősödött, vagy éppen a központi állam lényegi összeomlása nyitott neki szabad teret (mint Szomáliában, Afganisztánban vagy korábban Libériában). Ezért a demokratikus, az egyént tisztelő és az elnyomó/intoleráns államok szembeállításának ma is van szerepe, maradt

sok olyan térség, amellyel szemben a liberális demokráciák a menekültjog megadásával fejezik ki normatív elvárásaikat.

Az sem példátlan, hogy menekültügyben két demokratikus ország legyen érintett, és az egyik a másiktól érkezetteknek nyújtott menedéjjoggal fejezze ki rosszallását az amúgy demokratikus származási ország bizonyos politikája miatt.⁷²

KÖLCSONÖSSÉG, POLITIKAI KALKULUS, TÖRTÉNELMI FELELŐSSÉG, NON-REFOULEMENT

A fenti hat érv az identitást állította középpontba; azt mutatta be, hogy a menekülőhöz való viszony miképp vezet önértelmezéshez, és a védelem miatt kívánatos az énkép (akár a csoportos, akár az egyéni identitás) szempontjából. Az alant következő további négy érvet nem köti össze közös nevező.

A kölcsönösség

Európában, az ember személyes tapasztalata révén belátható elmúlt három generáció életében (azaz az elmúlt 75 évben), a következő nemzetek tagjai kényszerültek menekülni – többnyire a saját honfitársaiktól elszenvedett üldöztetés elől –: spanyolok, franciák, németek, észtek, lettek, litvánok, olaszok, lengyelek, görögök, portugálok, magyarok, csehek és szlovákok, románok, oroszok, moldávok, örmények, azeriek, grúzok, horvátok, bosnyákok, szerbek, albánok – és valószínűleg a sorba még illeszthető lenne néhány nemzet.

A UNHCR 2012 végi statisztikája szerint negyvenkilenc olyan származási ország volt, amelynek egykori állampolgárai közül legalább tízezen menekültként idegen országban éltek.⁷³ Mindez arra int, hogy a menekült védelméről döntő személy – aki esetleg a befogadás megtagadására hajlik – fontolja meg: nem lesz-e neki magának is szüksége védelemre a jövőben. Van Heuven Goedhart, az ENSZ első menekültügyi főbiztosa a Hágai Nemzetközi Jogi Akadémián még aktív főbiztosként a menekültekről tartott előadás sorozatát azzal kezdte hogy kijelentette: „A menekültproblémát ismerő személyek közül senki nem mondhatja realistán azt, hogy »ez itt nem történhet meg«. Senkinek nincs abszolút biztosítéka arra, hogy ő maga nem válik menekültté.”⁷⁴

A reciprocitás igen erős és fontos érv. Az oltalmazó védelmet nyújt, hogy cserébe védelmet kérhessen attól, akit korábban ő fogadott be. Nem kell megszire menni példakért: Jugoszlávia 1956-ban mint-

egy harmincezer magyar menekültet léptetett be (engedett át területén), és lám, harmincöt év múlva ennek az országnak a polgárai kerestek menedéket Magyarországon.⁷⁵

A kölcsönösség ebben az összefüggésben nem közvetlen együttműködést és azonnali hasznokat jelent, sokkal inkább hasonlít egy biztosítás megkötéséhez: a jelenben nyújtott védelem fejében az oltalmazó elvárja, hogy a jövőben ő is hasonló segítséget kapjon. A kölcsönösség értelmezhető mind egyéni, mind társadalmi (állami) szinten. Az idegen vándornak – bármi okból is van távol hazájától, népétől – nyújtandó védelem válhat szokásrendi, vallási vagy kantiánus erkölcsi parancssá, de akkor is hat, ha csupán a reciprocitás haszonelvű érve és az ezredéves tapasztalat áll mögötte.

A reciprocitást a „történelem mint bank” fenti érveléssel összevetve három különbséget észlelhetünk. Először: a történelem mint bank erkölcsi kötelességen alapszik. Másodszor: ez a kötelesség az identitással összefüggésben formálódik; az elődökkel létrehozott és megélt folytonosság révén. Harmadszor: a „történelem, mint bank” érvben a történelem mint bank „közvetít” a különböző érintett csoportok között, míg a reciprocitásnál ennek nincs kitüntetett szerepe.

Ezzel szemben a reciprocitás nem a belsővé tett morális kötelezettségre támaszkodik, hanem racionális kalkulusra, éppen úgy, mint a biztosítás esetén. Ma megvédünk, és ennek fejében elvárjuk – racionális tranzakció –, hogy legközelebb megvédj minket. A reciprocitás nem kötődik érdemben az identitáshoz azon túl, hogy a most megvédett és a majd védelmet nyújtó (és a most védelmet nyújtó, majdani menekülő) gyakorlati azonosságát tételezi; akár csoportról, akár egyénről van szó.

A politikai kalkulus

A politikai haszonelvű (utilitárius) érvek olykor megkülönböztethetetlennek tűnnek a korábban vizsgált „őszinte” politikai megfontolásoktól, amelyekben liberális demokráciák az elnyomó rendszerekkel szembeszállva, azokat stigmatizálva és a velük létrejövő konfliktust vállalva nyújtanak oltalmat. A különbség abban áll(na), hogy az előző pontban említett attitűd értékelvű, és abban a cél az üldözöttnek való menedéknyújtás, amely célnak – olykor kellemetlen – járuléka a politikai konfliktus a származási ország

politikai vezetőivel. A menekülteket befogadó országok ideológiai, identitásképző okokból tárják szélesre a kaput.

A politikai haszonelvű érvelésben nem a menekülő sorsa áll középpontban, nem az ő védelemhez juttatása a motiváló erő, hanem az adott állam vezető elitjének politikai célja, érdeke. A (vélt) nemzeti érdek és/vagy a nemzetközi kapcsolatokban érzékelt nyomás vagy ösztönzés vezet arra, hogy az állam a menekülteknek védelmet kínál.

Kézenfekvő példát szolgáltatnak a kelet- és közép-európai államok. 1989 előtt csak Jugoszlávia volt részese az 1951. évi Genfi Egyezménynek, azonban Magyarországgal és 1989-cel kezdve egyik a másik után ismerte el magára nézve kötelezőnek.⁷⁶ Az európai demokratikus államok családjának és az Európa Tanácsnak frissen tagjává vált államok, ame-

lyek a 90-es évek közepén sorra nyújtották be felvételi kérelmüket az Európai Unióba, elsődleges célja az egyezményhez csatlakozással nem minél több afgán, iraki, koszovói és máshonnan érkező menekült oltalmazása volt, hanem az, hogy az akkor mintaként szolgáló nyugati országok elhiggyék róluk, hogy valódi liberális demokráciák.⁷⁷ A Genfi Egyezményhez csatlakozás a szalonképesség bizonyítékeként szolgált, az európai befogadás, majd az Európai Unióhoz csatlakozás instru-

mentuma volt; eszköz egy olyan politikai cél elérésére törekvésben, amely célnak vajmi kevés köze volt a menekültek védelméhez.⁷⁸

Míg ez a fajta politikai számítás voltaképpen termékeny alakoskodásnak minősül – hiszen már reményt keltő, ha bizonyos államok liberális demokráciáknak kívánnak látszani –, azonosítható még két-fajta politikai számítás, amely a menekültek haszonelvű (hatalmi politikától vezérelt) befogadása mellett szól.

Ennek az egyik formája az, amikor két (szomszédos) ország politikai rendszere szöges ellentétben áll egymással, és a menekültek befogadása voltaképpen a két ország közötti konfliktusba ágyazódik. Amidőn Honduras a szandinisták hatalomra jutása nyomán 1979–1980-ban menedéket nyújtott a Nicaraguából odamenekülő kontráknak, beleértve Somoza volt diktátor több ezer katonáját, majd lehetővé tette, hogy az Egyesült Államok intenzív támogatást nyújtson ezeknek a személyeknek a nicaraguai baloldali rendszer elleni harcához, akkor klasszikus

hatalmi politizálást folytatott.⁷⁹ Hasonló zajlott (talan még mindig zajlik) Afganisztán és Pakisztán között. Miközben Pakisztán kétségkívül nagyon nagyvonalúan nyújtott oltalmat több mint hárommillió afgánnak, az sem kétséges, hogy sokan közülük a szocialista rendszer ellen harcoló mudzsahedinek közé tartoztak, és a későbbi tálib uralom gyökerei is ide nyúlnak vissza.⁸⁰

A tisztán reálpolitikai megfontolás másik formája az, amikor a menekültek befogadása mellett az az érv szól, hogy ezzel a hazai társadalom egyik csoportját (leggyakrabban: a menekültekkel azonos etnikumú vagy vallású kisebbséget) lehet pacifikálni vagy visszatartani a kormány elleni erőteljes fellépéstől, amint az 1988-ban Magyarországon érzékelhető volt, amikor a párt az akkori ellenzékét akarta pacifikálni az Erdélyből menekültek vissza nem küldésével.⁸¹

A történelmi felelősség

Korábban⁸² volt szó arról, hogy a nemzeti identitás-teremtés eszköze lehet a történelmi kölcsön visszafizetése. Itt nem ugyanarról van szó, bár van átfedés, hiszen a történelmi felelősség is összekapcsol az elődökkel: az ő korábbi tetteik alapozzák meg az adott politikai közösség (állam) felelősségét és kötelezettségét. Az identitás-kontextusban a hangsúly azon volt, hogy az elődök által a történelem bankjából felvett kölcsönt – mások korábbi jótéteményeit – most viszonzni kell, nem feltétlenül a korábbi jótévőknek, hanem azoknak, akik a jelenben bukkanak fel rászorulóként.

A történelmi felelősség érv azt mondja ki, hogy ha egy ország, nép vagy politikai közösség másokat üldözött, vagy tettei következtében harmadik szereplő üldözött másokat, akkor a felelős állam vagy nép feladata, hogy saját cselekedeteinek következményeit viselje, hogy helytálljon, ha ő üldözött, vagy miatta üldöztek embereket. Szélesebb értelemben a felelősség kiváltója nem csak az üldöztetés, hanem bármely olyan tevékenység lehet, amely kárt okoz(ott), és kényszervándorlásra vezetett.

A múltbeli példák közül kettő különösen kínálja magát. Az egyik a németek elűzetése Közép- és Kelet-Európa számos országából a II. világháború után, és általában a nyugatnémet viszonyulás a politikai menekültekhez. A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye 1993-ig a lehető legtömörebben és nagyvonalúbban fogalmazott: „a politikai üldözöttek menedékjogot élveznek”.⁸³ Kétségtelen, hogy ez a nagyvonalúság felelősségvállalás volt a náci Németország és a német nép által elkövetett atrocitásokért.

A másik példa az Egyesült Államoké (és Ausztráliáé), amelyek azt követően, hogy a szocialista Észak-Vietnam 1975-ben erőszakkal elfoglalta, majd 1976-ban bekebelezte Dél-Vietnamot, kötelességüknek tekintették, hogy a déli rezsim velük szimpatizáló korábbi tisztségviselőit és alkalmazottait befogadják.⁸⁴

Ezekben az esetekben a kárt okozó helytáll az általa kiváltott üldöztetésért. A történelmi-politikai felelősség mint a menekültek befogadása mellett szóló érv alapja azonban felmerül sokkal szélesebb értelemben is. Ha elfogadjuk, hogy a menekülés okait kellene megszüntetni, és ezeket az okokat a világgazdaság működésében, az egyenlőtlen kereskedelmi feltételekben, a korábbi gyarmati vagy függő helyzetben véljük felfedezni, illetve országközi konfliktusok harmadik felek általi szításában (pl. az Irak és Irán közötti háború, vagy Afrika közvetítői általi háborúi a hidegháború idején), akkor az államok szélesebb körének a felelőssége lesz kimutatható.⁸⁵

Különösen érdekes vetülete ennek a megközelítésnek az éghajlatváltozás és azáltal kiváltott elvándorlás. E ponton korai lenne e nagyon érdekes kérdéskör részleteiben elmerülni, legyen elég annyit rögzíteni, hogy ha majd egyetértés alakul ki az éghajlatváltozás miatt hazájukból elvándorolni kényszerülők (vagy hazájukat teljes egészében fizikailag elvesztők) jogi megítélésében,⁸⁶ és ha ez az egyetértés az áldozatokat a menekültek körébe sorolja, akkor meg fog állni az az érv, amely szerint a menekülést kikényszerítő éghajlatváltozás kiváltásában főképp részes államok felelősek a menekültek befogadásáért.

Az egyetemes jogi minimum: a non-refoulement elve mint megkerülhetetlen (nem vállalt) kötelezettség

A menekültjognak kevés olyan bőven taglalt témája van, mint a visszaküldés és visszafordítás tilalma, a *non-refoulement* kötelezettsége.⁸⁷ A jelen kontextusban nem a pontos jogi értelmezés az érdekes, hanem az, hogy a visszaküldés tilalma túlnőtt a tételes jog birodalmán; egyetemes politikai normává lett. Ha valamely közösség mégis vissza akar fordítani egy menekültöt (vagy menekülőket ezreit) az üldöztetésbe, akkor ezt a lépést, mint kivételt a *non-refoulement* alól, indokolnia kell – és ehhez tízmillió aláírás lázkepe kevés.

E jogon túli jelentést jól illusztrálják az Európai Unióhoz köthető szövegek, kezdve az állam és kormányfők körében a tamperei Európai Tanácson elfogadott nyilatkozattal⁸⁸ egészen az Európai Parlament 2013. május 23-i állásfoglalásáig a szomszédos országokba menekült szíriaiak helyzetéről.⁸⁹

KONKLÚZIÓ: A MENEKÜLTEK NYOMORÚSÁGOS ÁLLAPOTÁRÓL ÉS A METAJURISZTIKUS ÉRVEK FONTOSSÁGÁRÓL

Ha egy emberi jogi folyóirat különszámot szentel a menekülteknek, ha a UNHCR kijelenti, hogy az elmúlt két évtizedben nem volt annyi kényszervándor (menekült és belső menekült) mint 2013-ban, ha a Szíriából elmenekült közel kétfélmillió ember a végső-kig feszíti a szomszédos országok teherbíró képességét, miközben az egyre jobban teljesítő Magyarország belügyminisztere, államtitkára és nagyvárosának polgármestere tízezer kérelem láttán kezelhetetlen menekültáradatot vizionál, akkor nagy a baj: a menekülteknél csak a hazai közgondolkodás van rettenetesebb helyzetben.

Ez a tanulmány – a szerző reményei szerint – azt mutatta ki, hogy a jog alatt, annak fundamentumaként, kínálkozik egy érvrendszer, amely megindokolja, hogy miért kell(ene) a menekülőknek védelmet nyújtani. E párhuzamos érvelési utak közül helyzettől függően egy vagy több bejárható. Ennek felismerése a jogi kötelezettség teljesítését, a menekült oltalmazását édes teherre változtatja: mert a javasolt érvek többsége által jobbik énünkkel szembe-sülünk és azonosulunk, vagy legalább felismerjük történelmi felelősségünket és érdekeinket. Ez az a nemzeti érdek, amely elsőbbséget érdemel, nem az, amely a menekülők kiszorítására, és ha ez lehetetlen, akkor őrizetbe vételére tör.

JEGYZETEK

1. „Menekülttábor – Jogi segítséget kér Vámosszabadi. A belügyminiszteri döntés alapján már egyértelmű, hogy Vámosszabadin lesz menekülttábor. A falu ezt továbbra sem fogadja el.” http://www.kisalfold.hu/gyori_hirek/menekulttabor_-_jogi_segitseget_ker_vamosszabadi/2338124/
2. Nincs olyan nyilvános statisztika, amely azt mutatná, hogy a bűncselekményt elkövetett külföldi menekült, vagy oltalmazott, befogadott, reguláris migráns, esetleg illegálisan tartózkodó külföldi, de a főszöveg érvelése alátámasztja majd ezt az állítást. Jellemző módon még a Debrecen bűnözési helyzetéről a rendőrkapitány által készített és 2013. április 25-i dátumot viselő „Beszámoló Debrecen Megyei Jogú Város közbiztonságának 2012. évi helyzetéről, a közbiztonság érdekében tett intézkedésekről, és az ezzel kapcsolatos feladatokról” című közel százoldalas dokumentum sem nevesít sehol olyan bűncselekményt amelyet elismert menekült vagy oltalmazott, esetleg befogadott követett volna el. Ugyanakkor a Debrecenben elkövetett bűncselekmények száma csökkenő tendenciát mutat, a gépkocsi-feltörések például 2008 és 2012 között 554-ről 204-re csökkentek, a szándékos testi sértések 500-ról 373-ra. (19. és 16. melléklet, oldalszám nélkül). A dehir.hu jelentette, 2013. április 25-én: „Uzonyi Attila [a város rendőrkapitánya – NB] szólt a menekülttábor körüli problémákról is, azt mondta, hogy a környék rendőri egységeit megerősítették, de statisztikai szempontból az eddiginél lényegesen több bűncselekményt nem regisztráltak a környéken.”, <http://www.dehir.hu/debrecen/kosa-ha-nem-lesz-valtozas-akkor-elkell-koltoztetni-a-menekulttabor-debrecenbol/2013/04/25/>.
3. *A külföldi állampolgárok és a bűnözés kapcsolata Magyarországon a 2010–2011. években* Budapest, Legfőbb Ügyészség, 2012, 13.
4. KSH: *A regisztrált bűncselekmények és elkövetők (1990–)* online tábla. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zjb002.html
5. Magyarországon 2012. december 31-én 1561 személynek volt a menekülteket megillető személyi igazolványa és a 683-nak az oltalmazottaknak járó, azaz ha a befogadottakat figyelmen kívül hagyjuk, 2254 személy élt itt külföldiként azok közül akiknek 1989 óta menekültként vagy oltalmazottként elismertek a hatóságok.
6. Ld. pl. az MTI 2013. május 21-i híradását.
7. „Kósa: menekültek lepték el Debrecént”, *Index*, 2013.05.21, <http://index.hu/belfold/2013/05/21/menekultugy/>
8. *Asylum trends 2012 Levels and trends in industrialised countries*, Geneva, UNHCR, 21 March 2013, 20. Table 1 alapján.
9. A UNHCR Budapest regionális központjának szíves közlése.
10. UNHCR: Syria Regional Refugee Response, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122>
11. UNHCR ramps up registration of Syrian refugees in Lebanon, <http://www.unhcr.org/51a35bdd9.html>
12. A *Regio* 1991. évi 4. száma közölte a Statisztikai Hivatal 1957-ben készült, a rendszerváltásig titokban tartott felmérését. Ebben szerepel, hogy az osztrák belügyminisztérium jelentése szerint 1957. április 6-ig 174 704 magyar érkezett Ausztriába. Ld.: <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00008/pdf/11.pdf>
13. Országgyűlési Napló, ülésnap felszólalásai, 2013. május 22., http://www.parlament.hu/naplo39/280/n280_0250.htm
14. Közhasználatú megnevezéssel: pávatánc.
15. Holott a gyorsított – de a garanciákat ismerő – eljárásnak van hatása, elég Kanada menedék-kérelmezőinek összetételét megtekinteni a 2012. december 15-én hatályba lépett gyorsítás bevezetése előtt és után. A

- magyar kérelmezők száma 98%-al csökkent 2013 első három hónapjában. http://www.nbcnews.com/id/52220702/ns/world_news-americas/t/eu-lawmaker-canada-asylum-seeker-romas-long-trek/#.UcWv2v17IqM A fogvatartás ideje a korábbi rendszerben sem haladta meg a 25 napot.
16. BÁH „statisztikák„ 2011–2012, 19. munkalap. Elérhető: <http://www.bmbah.hu/statisztikak.php>
 17. BRUBAKER, Roger – COOPER, FREDERICK: Beyond „Identity„ *Theory and Society*, Vol. 29, No. 1. (Feb., 2000), 1.
 18. Uo. 6.
 19. Uo. 14–22.
 20. ARMIN VON BOGDANDY: The European Constitution and European Identity: Text and Subtext of the Treaty establishing a Constitution for Europe, in Joseph H.H. Weiler and Christopher L. Eisgruber, eds., *Altneuland: The EU Constitution in a Contextual Perspective*, Jean Monnet Working Paper 5/04, 2004, 3.
 21. A nemzetközi menekültjogi szakirodalomban hasonló álláspontot képvisel pl. THOMAS GAMMELTOFT-HANSEN, *Access to Asylum. International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, különösen a 12. o. és EMMA HADDAD, *The Refugee in International Society: Between Sovereigns*, Cambridge, Cambridge University Press, különösen a 8–9.
 22. THOMAS HYLLAND ERIKSEN: *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai perspektívák*, ford. BECZE SZABOLCS, KALAS GYÖRGYI, KASZNÁR VERONIKA KATALIN, KISS-PÁL KLÁRA, KOVAI CILI, OBLATH MÁRTON, PLÁJÁS ILDIKÓ ZONGA, SZÁNTÓ DIÁNA Budapest-Pécs, Gondolat Kiadó PTE Kommunikációs és Médiatudományi Tanszék, 33.
 23. NEVZAT SOGUK: *States and Strangers: Refugees and Displacements of Statecraft* Minneapolis, University of Minnesota press, 1999, 27. és 35.
 24. JOHN RAWLS: Az igazságosság elmélete, ford.: KROKOVAY ZSOLT, Budapest, Osiris, 1997
 25. A rawlsi elmélet kiterjesztését a migráció és ez egyetemesség kapcsolatára JOSEPH CARENS végezte el, ld. különösen 257–262. JOSEPH H CARENS: Aliens and Citizens: The Case for Open Borders, *The Review of Politics* vol. 47, (1987) 251–273.o. Boswell szintén értelmezi a korai Rawls nézeteit, kiterjesztve az igazságosság elméletének alkalmazható pontjait az egyetemes szintre és megállapítja, hogy a tudatlanság fátyla mögött a szerződést kötők sokkal több jogot adnának a menekülteknek, mint amennyit ma a gyakorlatban élveznek. Ezt követően azonban Boswell úgy folytatja az érvelést, hogy ha lehullna a tudatlanság fátyla, akkor a nem ideális világban a szerződők már megszegnék eredeti vállalásaikat, mert nem lennének kellően motiváltak a betartására. CHRISTINA BOSWELL: *The Ethics of Refugee Policy*, Aldershot, Ashgate, 2005, 86–87.
 26. Jó áttekintést nyújt BOSWELL (24. vj.) 37–48.
 27. Uo. 39.
 28. Uo. 43–48.
 29. Uo. 43.
 30. „Az örök béke harmadik végleges cikkelye. A világ-polgári jog az általános *hospitalitás* föltételeire kell hogy korlátozódjék. Amint az előző fejezetekben sem, itt sem az emberszeretetről esik szó, hanem a *jogról*, és e szempontból a *hospitalitás* (látogathatás) az idegennek az a joga, hogy ha másnak a földjére lép, ezért még ne bánjanak vele ellenségesen. A másik elutasíthatja őt, ha nem dönti ezzel *pusztulásba*, ám míg békességben marad, nem bánhatik vele ellenségesen. Nem vendég-jog, amire igényt tarthat az idegen (ehhez megkíváncsátnék, hogy külön jótékony egyezség őt egy időre a háznéphez tartozóvá tegye), hanem a látogatás joga, amely minden embert megillet és fölhatalmaz rá, hogy magát társaságként fölkínálja, pusztán annak jogán, hogy a Föld felszíne közös birtok, s rajta, mint gömbfelületen, nem szóródhatnak szét a végtelenségig az emberek, hanem végül is meg kell tűniük egymást, és *senkinek sincs eredendően több joga, hogy a föld valamely helyén legyen, mint bárki másnak.*„ IMMANUEL KANT: Az örök békéről Filozófiai tervezet, in: I.K.: Történetfilozófiai írások, ford. MESTERHÁZI MIKLÓS, Szeged, Ictus, 1997, 274–275.
 31. „Kant érvelésében az nem világos, hogy az emberek és a nemzetek ilyen kapcsolata az erkölcsi kötelezettségen túlterjedő túlbuzgó cselekedeteket feltételez-e, vagy egyfajta morális igényt foglal magában ’az emberiségnek a másik személyben megtestesülő jogai’ elismerésére.„ BENHABIB, Seyla: *The Rights of Others. Aliens, Residents and Citizens*, Cambridge, Cambridge University Press, 28.
 32. Jó áttekintést nyújt: ALICE EDWARDS: Human Security and the Rights of Refugees: Transcending Territorial and Disciplinary Borders 30 *Michigan Journal of International Law* (2007–2008) 763–807.
 33. UNDP *Human Development Report* 22 (1994), 23.
 34. EDWARDS (31. vj.) 780.
 35. Igen kiváló magyar nyelvű betekintést ad: KÁNTOR ZOLTÁN (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (Szöveggyűjtemény)* Budapest, Rejtjel Kiadó, 2004.
 36. Az alant írtak BAKK MIKLÓS megfogalmazásaira támaszkodnak. BAKK MIKLÓS: *A politikai identitás ontológiai alapjai* Doktori disszertáció, Kolozsvár Babeş-Bolyai Tudományegyetem, 2005 <http://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf4167.pdf>, 78–92.
 37. Ld. pl. ANTHONY D. SMITH, *Ethno-symbolism and Nationalism: A cultural approach*, London and New York, Routledge, 2009. különösen 3–21.

38. Az esszencialista nacionalizmus elméletek három ágra bomlanak. A primordialisták (Van den Berghe) a nemzetet ősi, természetes közösségként látják. A nemzeti identitást természetesnek és adottnak veszik, ezek nem magyarázhatóak társadalmi kölcsönhatásokkal és közös érzelmekkel járnak. A perennialisták (A. Hastings, W. Connor) is azt állítják, hogy a nemzetek léte a régmúltba (az ókorba vagy a középkorba) nyúlik vissza, de elismerik, hogy változnak, s azt is, hogy a nemzeti öntudatuk a modernitáshoz kötődik valamint azt is, hogy létrejöttük történelmi folyamat, társadalmi interakciók következménye, nem primordialis tény. Az etnoszimbolisták (J. Armstrong, A. D. Smith) szerint a nemzetek és etnikumok kapcsán a kiterjesztett időbeli perspektíva a meghatározó, a „kontinuitást a szimbólumok, a kommunikáció és a mítoszok biztosítják, amelyek a közösségi határokat is kijelölik... Az etnoszimbolisták a nemzetek előzményeit, a kezdeti etnikai csoportokat, azok mítoszait, közös képzetait, kultúráját különösen fontosnak tekintik, amelyből a modernitás hatására a nemzetek – beleértve a nemzet tagjai közötti szolidaritást – kialakultak.
39. Ennek a megközelítésnek a nacionalizmus-elméletek közül az instrumentalisták (konstruktivisták) (E. Hobsbawm, B. Anderson, E. Gellner) felelnek meg. Hobsbawm a kitalált hagyományokról ír, Anderson a képzelt közösségekről, Gellner arról, miképp hozták létre a modernitás megtestesüléseképp (az iparosítás nyomán felbomló hagyományos közösségek helyébe) a nemzetet.
40. A jelen elemzés szempontjából a nemzet, a törzs, a klán nem áll olyan távol egymástól. Így látta ezt már Thomas FRANCK is 1996-ban: „*A nemzet vagy törzs kifejezés egy olyan kölcsönkapcsolatban álló csoportot jelent, amely bizonyos értékeket különösen tisztel: a közös leszármazást, a nyelvet és a történelmi mítoszokat valamint a kulturális, esetleg a vallási összeegyeztethetőséget. Ez magával vonja a »similis simile gaudet« általános előnyben részesítését és a társadalmi alkalmazkodás magas fokát ... A nemzetek és a törzsek meglehetősen hasonlóak abban, hogy az emberek közös génjeit, történelmét és kultúráját hangsúlyozzák. Mindkettő osztja azt a képzetet, hogy a nemesség tevő múlt meghatározza azt a sorsot, amelyre törekednek ... A nemzeti és a törzsi értékeket lehet úgy látni, mint amelyek dominálnak, ha az egyén identitását döntően történelmi megfontolások alakítják: a közös mítoszok, múltbeli győzelmek és vereségek, az elszenvedett vagy legyőzött igazságtalanságok, a táplált és fényesre csiszolt egykori sérelmek. A közös nyelv, kultúra, leszármazás és vallás a romantizált múltat a jövőre vetíti.*” Thomas M. FRANCK: *Clan and Superclan: Loyalty, Identity and Community in Law and Practice*, *American Journal of International Law* vol. 90, (1996) 362–363.
41. Ez az írás a közösség többi (vélt) kötelezettségével, a bosszúállással, a közösséghez tartozó, de más országban rekedt kisebbség felszabadításának az igényével nem foglalkozik.
42. Ebből az következik, hogy ha Jugoszlávia felbomlását követően egy horvátországi illetőségű szerbet üldöztek el a horvátok, a befogadása mellett szóló érv éppen az itt leírt (etnikai azonosságon alapuló), de ha egy szerbiai illetőségű (köztársasági polgárságú), ám Horvátországban élt szerbnek kellett Kis-Jugoszláviába vészaköltöznie, akkor reá a gondolatmenet nem vonatkozik. Az I. világháborút követően a magyar optások, akik az elcsatolt területekről a megmaradt Magyarországra költöztek, a szó mai értelmében nem voltak menekültek, még ha akkor annak nevezték is őket.
43. UNHCR: *Guidelines on religion-based claims* (2004), 3.
44. Uo.
45. Gunther W. PLAUT: *Asylum A Moral Dilemma*, Toronto, York Lane Press, 1995, 17.
46. Uo. Egy példa: Mózes második könyve 22:21: „*A jövővényen ne hatalmaskodjál, és ne nyomorgasd azt, mert jövővények voltak Egyiptom földén.*” (Károli Gáspár fordítása).
47. Máté 25:35–40.
48. Matthew E. PRICE: *Rethinking Asylum: History, Purpose, and Limits*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, 32.
49. Uo. 34. A részletekért ld. pl. Prakash S. SINHA: *Asylum and International Law*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1971, 10–13.
50. PLAUT (44. vj.), 19.
51. Az angol nyelvterületen elérhető legrészletesebb áttekintést – ismereteim szerint – Ahmed Abou-El-Wafa nyújtotta a közelmúltban, összevetve az iszlám és a modern nemzetközi jog tanait. Ahmed Abou-El-Wafa: *The Right to Asylum Between Islamic Shari'ah and International Refugee Law* UNHCR Riyadh 2009 (1430 H.).
52. Ghassan Maârouf ARNAOUT: *Asylum in the Arab-Islamic Tradition* Geneva, UNHCR – International Institute of Humanitarian Law, 1987. 13–14.
53. Uo. 15.
54. Uo. 19., Abou-El-Wafa (49. vj.) 81–82. és 235–236.
55. Uo. 236, ARNAOUT (Vj. 50.) 20.
56. ARNAOUT (vj. 52) 23.
57. ARNAOUT (vj. 52) 29., Muddathir Abd AL-RAHIM: *Asylum: a moral and legal right in Islam Refugee Survey Quarterly*, Vol. 27, (2008) No. 2, 16.
58. ARNAOUT (vj. 52), 21., Abou-El-Wafa (lj. 49.), 53–60.
59. Muddathir Abd AL-RAHIM (55. vj.) 18.
60. Amikor XIV. Lajos 1685-ben visszavonta a Nantes-i ediktumot, visszavonva a francia protestánsoknak garantált vallásszabadságot, a hugenották jellemzően az

- ugyancsak protestáns Genfbe, Hollandiába, Poroszországba menekültek. PLAUT, (44. vj.) 40–43.
61. E tézisnek nem mond ellent, hogy reális az igény, hogy a költözés általában szabad lehessen, ahogyan az évszázadokon át volt, az I. világháborút megelőzően. A szuverén abban az időben is – kivételesen – kirekesztett személyeket. Ld. pl. NAGY Boldizsár: *A magyar menekültjog és menekültügy a rendszerváltozástól az Európai Unióba lépésig. Erkölcsi, politikai-filozófiai és jogi vizsgálódások*, Budapest, Gondolat, 2012, 29–30.
 62. A Vámosszabadi környékén megnyitandó befogadóállomás körüli 2013 tavaszi politikai nyilatkozatok – amelyek közül egyet a cikk kezdődött – friss, szomorú bizonyítékok.
 63. Thomas POGGE: Migration und Armut, in: *Was schulden wir Flüchtlingen und Migranten? Grundlagen einer gerechten Zuwanderungspolitik*, Hrsg. Alfredo Märker – Stephan Schlothfeldt, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag, 2002, 115.
 64. Uo. 110, és 116–117.
 65. Ld. fentebb a „Az identitás jelentése és formálása” alcím alatt írtakat.
 66. Amikor 1991-ben a dél-magyarországi Vése község befogadott egy egész horvátországi magyar falut (Szentlászlót), alighanem hatott ez az érv.
 67. James C. HATHAWAY: *The Law of Refugee Status*, Toronto, Butterworth, 6–10, Gil LOESCHER: *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*, New York and Oxford, Oxford University Press, 58–59.
 68. Lásd LOESCHER (66. vj.), 59.
 69. *Closing Protection Gaps: Handbook on Protection of Palestinian Refugees in States Signatories to the 1951 Refugee Convention*. BETHLEHEM: Badil Resource Center for Palestinian Residency and Refugee Rights, 2005, 78.
 70. The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol A Commentary, ed. Andreas ZIMMERMANN, Oxford, Oxford University Press, 478.
 71. Matthew E. PRICE: *Rethinking Asylum: History, Purpose, and Limits*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, 86.
 72. Gondolhatunk a több száz, Kanadában menekültnek elismert honfitársunkra, vagy akár arra, hogy az USA 2010-ben egy német családnak adott menedékjogot azon az alapon, hogy gyermekeiknek kizárólag otthoni oktatást kívántak nyújtani, és ezt a német jog nem engedte, amit üldöztetésnek tekintettek. (<http://www.spiegel.de/schulspiegel/wissen/0,1518,674309,00.html>) Két demokratikus ország nézetkülönbségét jól mutatja az 1997. évi Amszterdami Szerződéshez fűzött, és az EU polgárait a másik tagállam által nyújtható menedékjogból lényegében kizárni óhajtó (mert valameny
 - nyi államot biztonságos származási országnak nyilvánító) ún. Aznar jegyzőkönyv és az ahhoz fűzött belga nyilatkozat, amely mégiscsak fenntartja a tagállam jogát arra, hogy eljárjon. Steve PEERS: *EU Justice and Home Affairs Law*, Second edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, 315–317.
 73. UNHCR Global Trends, 2012. Table 2. Refugees, asylum-seekers, internally displaced persons (IDPs), returnees (refugees and IDPs), stateless persons, and others of concern to UNHCR by origin, end-2012. Saját számítás a tábla alapján.
 74. Gerrit Jan Van Heuven GOEDHART: The Problem of Refugees, *Hague Academy of International Law Recueil Des Cours, Collected Courses*, Vol. 82, 1953, 265. Ő két további érvet használt a menekültekkel való foglalkozás szükségessége mellett. Az egyik szerint nem jöhet létre valódi nemzetközi közösség (world community) ha nem vesznek tudomást a menekültekről, a másik szerint pedig a menekültek ignorálása társadalmi, gazdasági és politikai veszéllyel jár. Uo., 265–266
 75. Sok más példa is kínálkozik, például Sierra Leone és Libéria, ahová kölcsönösen menekültek egymás polgárai a polgárháború elől, amely éppen saját országukban dült. (Sierra Leone: 1991–2002, Libéria 1989–1996 és 1999–2003)
 76. Románia 1991-ben, Szlovénia és Horvátország 1992-ben, Bulgária, Oroszország és Szlovákia 1993-ban, a három balti ország 1997-ben vált kötelezetté. Szerbia 2001 óta részes (de Jugoszlávia részes volt), Ukrajna 2002 óta. (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=3b73b0d63&query=1951%20Convention%20parties>)
 77. NAGY Boldizsár: Hungary. in: *New Asylum Countries? Migration Control and Refugee Protection in an Enlarged European Union*, Rosemary BYRNE, Gregor NOLL, Jens VEDSTED-HANSEN (eds), The Hague, Kluwer Law International, 159–165.
 78. Csak illusztrációképpen: a három balti ország az 1994–2003 közötti időszakban összesen 4 (Észtország), 6 (Lettország), illetve 22 (Litvánia) személyt ismert el a Genfi Egyezmény szerinti menekültnek. Az adat forrása: UNHCR: *Statistical Yearbook 2003*, Geneva, 2005, Table C7, 119.
 79. Ld. erről pl. *A világ menekülteinek helyzete. A humanitárius segítségnyújtás öt évtizede* (2001) UNHCR 2000, a magyar változat kiadója az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képviselte, Budapest, 2001 123, 128.
 80. Uo. 120. További példákat szolgáltat a harcoló menekültközösségekre Aristide R. ZOLBERG, Astri SUHRKE and Sergio AGUAYO: *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1989, 275–278.
 81. NAGY (61. vj) 112–114.

82. Ld. a „A történelmi azonosulás és identitásteremtés. Kölcsön a történelem bankjából és annak törlesztése” alcím alatt fentebb írtakat.
83. „Politisch Verfolgte genießen Asylrecht” Eredetileg: Grundgesetz, 16 § 2. bek. Jelenleg: 16a § (1) bek.
84. David A. MARTIN, Alexander T. ALEINIKOFF, Hiroshi MOTOMURA, and Maryellen FULLERTON, *Forced Migration: Law and Policy (American Casebook)*, St Paul, Thomson West, 673., Matthew J. Gibney: *The Ethics and Politics of Asylum: Liberal Democracy and the Response to Refugees*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, 52.
85. Ebben az irányban gondolkodik GIBNEY, i.m. 53 – 54.
86. Kiváló és friss áttekintés a nyitott kérdésekről: Jane McADAM: Environmental Migration. in: Alexander BETTS (ed.): *Global Migration Governance*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 153–188.
87. Egy fontos és provokatív hozzájárulás a közelmúltból, amely az alapidilemmákat kirajzolja: James HATHAWAY: Leveraging Asylum, *Texas International Law Journal*, Vol. 45, 2010, No. 3. 503–536. Nézeteimet összefoglaltam Nagy (61. vj) 87–100.
88. „A cél: nyitott és biztonságos Európai Unió, amely teljes mértékben elkötelezett a Genfi Menekültügyi Egyezményből és más emberi jogi okmányokból származó kötelezettségei [így a non-refoulement – NB] mellett és képes a humanitárius szükségletekre a szolidaritás alapján válaszolni.”
89. P7_TA-PROV(2013)0223. Ennek 14. pontja így szól: (A parlament) „HANGSÚLYOZZA a nemzetközi határok nyitva tartásának fontosságát, valamint sürgeti a nemzetközi közösséget, hogy bőkezűen támogassák Libanont és Jordániát a menekültek egyre nagyobb beáramlása problémájának kezelése érdekében; valamennyi befogadó kormányt sürget, hogy tartsák fenn a menekültek visszaküldésének tilalma és a velük szembeni egyenlő bánásmód elveit”.